

KONVERENTS UURALI JA INDOEUROOPA KEELTE KONTAKTIDEST

Eesti Keele Instituudi soome-ugri keelte ja murrete osakond korraldab iga aasta sügisel seminari või konverentsi soome-ugri keelte aktuaalsetel teemadel. 2011. aastal toimunud seminar oli pühendatud soome-ugri leksikoloogiale ja leksikograafiale, 2012. aastal räägiti murdesõnaraamatute koostamisest ja soome-ugri keelte alasest arendustööst. Osavõtjate arv on järk-järgult suurenenud ja üritus muutunud rahvusvahelisemaks. 21. novembril 2013 toimus rahvusvaheline konverents uurali ja indoeuroopa keelte kontaktidest ingliskeelse pealkirjaga „Uralic and Indo-European Language Contacts Conference”. Konverentsi töökeeleks oli inglise keel. Konverentsi peaesinejateks olid kutsutud Rooma La Sapienza ülikooli ajaloolise lingvistika ja soome-ugri keelte dotsent Angela Marcantonio, tuntud geolingvist, üks Euroopa keelteatlase (ALE) ja balti keelte murdeatlase koostajaid, Anna Stafecka Läti ülikoolist ning samojeedi keelte uurijana tunnustust pälvinud Tartu Ülikooli soome-ugri keelte professor Gerson Klumpp. Konverentsil peeti kaks ettekannete sessiooni, lisaks esitleti stendiettekandeid.

Avaettekande pidas Angela Marcantonio, kes kõneles kitsaskohtadest indoeuroopa ja uurali keelte vaheliste kontaktide käsitlemises. Kontaktide, näiteks võimalike laensõnade uurimine võib selgitada mitmeid seni lahendamata küsimusi, nagu indoeuroopa või uurali keelte algkodu või keelte kõnelejate tõenäolised liikumisteed. Marcantonio arvates on aga liialt palju sar-

nasusi tõlgendatud laenudena ka siis, kui geograafiline levik selleks alust ei anna, ka on seletamisel tuginetud väga ebaselgetele vastavustele. Pigem võiks arvestada muudegi sarnastumisprotsesside võimalusega.

Terhi Honkola (Turu ülikool) rääkis kvantitatiivsete meetodite rakendamisest ajaloolises lingvistikas. Traditsioonilised põhisõnavaral põhinevad keelepuumudelid võivad olla liialt skeemaatilised ning nende kaudu on keeltevaheliste suhete esitamine piiratud, lisaks võivad põhisõnavaras olevad laenud keelepuu kuju mõjutada. Esineja näitas uurali keelte näidetele tuginedes erinevaid võimalusi keelepuude täiendamiseks võrgustikumudelitega, mis võimaldavad kajastada ka hilisemaid keeltevahelisi suhteid.

Tartu Ülikooli doktorant Alo Merilo tutvustas lingvistilisele laineteooriale tuginedes uusi mõtteid selle kohta, millist trajektoori mööda võis toimuda mesoliitikumiaegses Euraasias sõnavara levik. Uute sõnade levik kaasnes innovatiivsete esemete, näiteks paadi, vibu ja noole kasutuselevõtuga. Merilo väitel võib proto-uurali sõnavara pidada sarnaseks proto-indoeuroopa leksikoniga. Kui esimene laenamiste laine liikus läänest itta, siis teine lõunast põhja.

Vilja Oja (EKI) ettekanne vaatles kahe keeleatlase (Atlas Linguarum Fennicarum ja Atlas Linguarum Europae) kaartidele tuginedes indoeuroopa laene soome keele murretes. Atlasekaartidelt on võimalik aimata ka laenamist mõjutanud keeleväliseid faktoreid ning

põhilisi eluallasid, mille raames tekksid indoeurooplaste ja läänemeresoomlaste vahelised kontaktid.

„Eesti etümoloogiasõnaraamatu” toimetajad Iris Metsmägi ja Meeli Sedrik ning vanemteadur Vilja Oja (EKI) tutvustasid ühises ettekandes eesti murretes esinevate uuemate laensõnade varieerumist ja selle põhjuseid etümoloogi vaatenurgast, kasutades „Eesti murrete sõnaraamatu” ja „Väikese murdesõnastiku” näiteid. Samatähenduslike laensõnade häälikulist kuju mõjutab enamasti vastav sõnakuju laenuallikaks olnud keeles. See omakorda võimaldab ka vastupidist analüüsi: hinnata murdesõna häälikulise kuju põhjal selle võimalikku etümoloogiat.

Professor Gerson Klumpp pidas ettekande sidendite süntaksist, kus vaatles vene keele mõju permi keelte sidendiga lausemallidele. Ta leidis, et vene keele mõju on muutnud komi ja udmurdi keele komplementlausete struktuuri lihtsamaks. Samas on kõnelejad leidnud võimaluse erinevate lausestruktuuride kasutamiseks eri informatsioonistruktuuride väljendamisel.

Svetlana Edygarova (Helsingi ülikool) puudutas udmurdi kirjanduselus viimasel ajal diskussiooni tekitanud kirjakeele stiilide probleemi. Sõltuvalt vanusest ja kogemusest kasutavad autorid eri stiile, nooremaid on süüdistatud mehaanilise keele ja „surnud” stiilide kasutamises. Näidete toel arutles autor „elusat” ja „surnud” keelt määratlevate tegurite üle.

Inna Kaysina (Bremeni ülikool) vaatles oma ettekandes diskursusemarkerite muutumist udmurdi keeles, kasutades andmeid 2011. aastal välitöödel kogutud suulise kõne korpusest. Kakskeelses ühiskonnas on udmurdi keeles kasutama hakatud kõrgema staatusega vene keele diskursusemarkerid, tekkinud segakoodi nimetatakse *suro-požo* (udm 'segatud; segu'). *Suro-požo* kasutab nii udmurdi kui ka vene keele mar-

kereid, mis paigutab selle Peter Aueri koodivahetuse kontiinumis koodisegamise (ingl *code-mixing*) faasi.

Jüri Viikberg (EKI) meenutas ettekandes XX sajandi lõpul Siberi ja Kaug-Ida eesti küladesse tehtud ekspeditsioone ja seal kogutud teadmisi. Suuremat tähelepanu pööras ettekanne sealse eesti keeles leiduvatele laensõnadele, mis pärit kohalikest keeltest. Viikberg tõdes, et eesti keele sõnavara oli hästi säilinud, laene kasutati põhiliselt selliste mõistete katmiseks, millega väljarändajad alles sihtkohas kokku puutusid.

Konverentsi lõpetas kolmas plenaar-esineja Anna Stafecka, kes ainsa kõnelejana lähenes uurali ja indoeuroopa keelte kontaktidele vastupidisest vaatepunktist, rääkides läänemeresoome laenudest balti keeltes ja andes ülevaate Läti murdealadest, kus leidub enim liivi ja eesti laensõnu.

Konverentsil esitleti ka viit stendiettekannet.

Kaidi Rätsep (EKI) vaatles türgi ja türgi laene ning nende esitamist „Võõrsõnade leksikoni” kaheksandas, 2012. aastal ilmunud trükis. Võrreldes eelnevatega on praeguses väljaandes esitatud rohkem sisulist – morfoloogilist ja etümoloogilist – infot. „Võõrsõnade leksikonis” leiduvad sõnad olid jaotatud ainevaldkondadesse (näiteks botaanika, muusika, religioon jne) ning lisatud oli ka esinemissagedus eesti kirjakeele korpuses.

Ene Vainiku (EKI) stendiettekanne vaatles eesti keele emotsioonisõnavaras esinevate indoeuroopa laenude lades-tusi paralleelselt laenamise perioode iseloomustavate kliimatiliste ning sotsioökonomiliste näitajatega. Laenatud sõnade emotsionaalses laadis võib kajastuda laenuperioodil valitsenud olusid.

Oliver Vare (TÜ) otsis läti keele mõjusid Kuramaa liivi keele morfoloogias. Liivi keele jussiivseid ja debitiivseid konstruktsioone uurides võib märgata

suuremat sarnasust pigem läti keele kui teiste läänemeresoome keelte vastavate konstruktsioonidega, seda nii morfoloogiliselt kui ka semantiliselt.

Szilárd Tibor Tóth (TÜ Narva Kolledž) esitles rahvusvahelisse kasutusse jõudnud kulinaariavaldkonna sõnu, mis on võimalikud uurali laenud indoeuroopa keeltes. Sellised sõnad on näiteks *pelmeen*, mis on autori arvates laenatud permi keeltest, ning ungari päritolu *letšo* ja *paprika*.

Elena Ryabina (Helsingi ülikool) stendiettekanne käsitles värvisõnavara sürjakomi ja permikomi keeles, erilist tähelepanu pöörati hilistele vene laenudele. Ryabina küsitles Daviese ja Corbett' välimeetodiga 2008., 2009. ja 2013. aastal 51 sürjakomi ja 28 permikomi keelejuhti. Uurimuse tulemused näitavad, et enim kasutatakse hiliseid vene

laensõnu roosa ja lilla tähistamiseks. Mõlemad värvinimed kuuluvad Berlini ja Kay 1969. aastal publitseeritud hierarhias VII staadiumisse ehk kõige hiljem leksikaliseeruvate värvinimede hulka. Huvitaval kombel on permikomi keelde laenatud ka nimetus roheline jaoks, põhjuseks võib olla eelneva liitkategoria roheline-kollane esinemine permikomi keeles.

Konverentside traditsiooni Eesti Keele Instituudi soome-ugri keelte ja murrete osakonnas on plaanis jätkata. Juba eeloleval sügisel toimub järgmine üritus, milles pööratakse tähelepanu soome-ugri keelte sõnaraamatutele.

LIIS RAASIK,
MARI UUSKÜLA